

KONTEXT KRÍZY / DOSSIER ON THE CRISIS

T. JUDT / G. VELIKIĆ / D. KOSTOVIČOVÁ / Z. ĆIRJAKOVIĆ

TONY JUDT

PREČO BY SME MALI

The New York Review, 20. máj, 1999 / May 20, 1999

S prvými údermi balkánskej vojny sa prezident Clinton rozhodol postaviť sa do pozície Winstona Churchilla. Keď 23. marca obhajoval svoje rozhodnutie postaviť sa voči Slobodanovi Miloševićovi a bombardovať Srbsko, obrátil sa na svojich poslucháčov s otázkou: Nemali by sme sa všetci lepšie, keby ľudia počúvli Churchilla a vzopreli sa proti Hitlerovi?

Prirovnanie, implicitne obsiahnuté v tomto výroku, nepotrebuje komentár, ale poukazuje aj na inú historickú paralelu, ktorá je hádam prílehavejšia. Z histórie vieme aj o inom britskom vodcovi a štátnikovi. Keď sa dostal do najvyššej štátnej funkcie, mal za sebou podobne ako Bill Clinton množstvo skúseností v nižších politických funkciách a podporu koalíčných partnerov získal vďaka svojim tvrdeniam o schopnosti spravovať domáce záležitosti. Tak ako Bill Clinton, aj on musel čeliť neočakávanej kríze vo východnej Európe. Aj on počítal s tým, že verejná mienka sa nezaujíma o vzdialené vojenské podniky, a rovnako bol ochotný urobiť všetko možné, aby dosiahol kompromis s cudzím diktátorom, ubezpečujúc svojich krajanov, že nemá záujem zatiahnuť ich do pozemnej vojny o vzdialenú krajinu, o ktorej „nič nevieme“.

Keď tento cudzí diktátor zašiel príďaleko a systematicky krvavo zničil jeden východoeurópsky štát, britský politik mu rozpačito vyhlásil vojnu - vojnu, ktorú viedol s takým nezaujmom a tak nekompetentne, že nakoniec ho nahradil sám Winston Churchill. Týmto britským štátnikom bol, samozrejme, Neville Chamberlain - a jeho pozícia je navlas rovnaká s tou, v ktorej sa nachádza dnešný hlavný veliteľ ozbrojených síl.

Použil som tieto paralely, aby som pripomenul, že z histórie sa naozaj môžeme učiť - no len ak si vyberieme správne príklady. Vojna na Balkáne sa spomína v najrôznejších kontextoch, hovorí sa, že ide o veci, z ktorých sa možno - a naopak nemožno - poučiť z minulosti. Bolo nám povedané, že je to „večný“ konflikt, trvajúci prinajmenej od roku 1389, a že naša intervencia nič nezmení, čo je polopravda, ktorou sa lož snaží potvrdiť samu seba. Lavičiar, nostalgicky spomínajúci na istoty studenej vojny, nám tvrdia, že Amerika sa v minulosti dopustila mnohých chýb na ostatných kontinentoch, a preto sa nemôžeme robiť lepšími než sú tí, ktorých napádame, a teda nemáme čo posudzovať správanie iných: chytrácke tvrdenie o morálnej ekvivalencii, ktoré berie vietor z plachiet najuniverzálnejším princípom ľavice.

Pravicoví izolacionisti nám vravia, že sa nemáme prečo starieť do vzdialených udalostí, ktoré sa nedotýkajú našich „zásadných záujmov“, alebo na ne reagovať: ako keby americké záujmy - akokoľvek amorálne kalkulované - od roku 1941 nezáviseli priamo od celosvetového diania. A realisti každého druhu pripomínajú, že sme nedokázali zabrániť masovému vyvražďovaniu v Rwande, Kambodži či Kurdistane, a preto pôsobíme dosť čudne, keď zaujímame postoj ku Kosovu: ako keby naša nezodpovednosť ku genocíde v minulosti poskytovala dôvod a oprávnenie zopakovať tú istú chybu. Zdá sa, že pamätníci (nedávnej) minulosti sú dnes odsúdení k tomu, aby ju zopakovali.

Ak sa však silou-mocou musíme pozeráť späť do minulosti, nevyberajme si len to, čo sa nám hodí. Súčasné dianie na Balkáne sa nezačalo pred šiestimi storočiami, má svoju históriu. Etnické čistky nevyňašiel Slobodan

Milošević. Len v našom storočí by sme mohli zdokumentovať ich hojný výskyt. Po prvej svetovej vojne sa pristúpilo na neúspešné opatrenie nechať ľudí tam, kde sú, a v mene samourčenia nakresliť okolo nich nové hranice - čo spravilo z Poľska, Československa, a predovšetkým čerstvo narodenej Juhoslávie multinárodné štáty s nacionalistickými vládcami. Experiment sa nevydaril.

Druhá svetová vojna priniesla opačný výsledok: s jedinou zreteľnou výnimkou Poľska, ktoré bolo podľa sovietskeho diktátu posunuté na západ, sa hranice nemenili a namiesto nich sa premiestňovali ľudia. Do konca roku 1945 bolo len v strednej Európe okolo 46 miliónov ľudí prinútených opustiť svoje domovy, väčšina sa do nich nikdy nevrátila. Ukrajinci vyhnaní z Poľska, Maďari z Československa a Nemci zovšadiaľ (do roku 1949 prišlo do Spolkovej republiky 13 miliónov nemeckých „vyhnancoŕ). Nedobrovoľnou emigráciou, vyhnaním, presídlením, uväznením a vyhladením sa zložitá a nesúrodá sociálna a „etnická“ mapa kontinentu radikálne zjednodušila.

Hitlerove a Stalinove etnické čistky týmto „vyriešili“ etnické problémy v Európe. Nebolo to riešenie, aké by si západné demokracie želali, no nemohli mu zabrániť. Spolu s vynútenou stabilitou studenej vojny pripravilo radikálne „upratanie“ spleti európskych národov a etník pôdu nielen pre mier a prosperitu západnej Európy, ale aj pre postkomunistické smerovanie východnej Európy (príznačne, okrem Juhoslávie, v ktorej sa ani Hitlerovi ani Stalinovi nepodarilo presadiť si svoje počas alebo po skončení vojny). Väčšina východoeurópskych politikov nemá dnes veľký záujem oprašovať staré spomienky na neprávosti, ktoré im spôsobovali niekdajší etnickí nepriatelia - Ukrajinci v Poľsku a naopak, sedemhradskí Maďari v Rumunsku, atď., (perspektíva európskej budúcnosti víťazí nad demagogickými výhodami, ktoré by získali z oživovania miestnej minulosti). Výnimka potvrdzuje pravidlo, a nielen v Srbsku: Mečiar nevidel veľmi nádejne zabezpečenie skorého vstupu Slovenska do EÚ, a tak bez akýchkoľvek zábran využil nacionalistické postoje voči tým Maďarom, ktorí dnes žijú v jeho krajine. V posledných parlamentných voľbách bol porazený.

Jedna vec je vybudovať po vojne svet na základoch nepriznaných zločinov niekoho iného, a úplne iná vec je odobriť tieto zločiny pre budúcnosť. Od roku 1945 sme iniciovali až priveľa precedensov (Norimberský a nasledujúce procesy), zmlúv, chárt (predovšetkým charta OSN) a dohôd, napríklad Konvencia o genocíde z roku 1948, ktorých cieľom bolo vyhlásiť za nezákonné všetky budúce „riešenia“ takéhoto druhu a pre prípad, že by sa k nim niekto uchýlil, poskytnúť právne a praktické základy na zásah a jeho potrestanie. Zo začiatku bol tento rámec medzinárodného odsúdenia konečného riešenia takého či onakého druhu chápaný - a správne - ako efektívna a realističká reakcia na spôsob správania, ktoré bolo nielen amorálne, ale aj vážne poškodzovalo medzinárodné vzťahy, a tým ohrozovalo záujmy každého, nech by vznikli z akýchkoľvek sebeckých pohnútok. Časom sme sa však vrátili od pochabých ilúzií živených istotami éry studenej vojny a pádu komunizmu k predošlému spôsobu nazerania, v ktorom sa etika a záujmy jednotlivých štátov rozchádzajú. Dnes sa učíme nazeráť na konflikty mimo našich hraníc ako na zápasy, v ktorých nemáme „žiadneho psa“, citujúc tak nesmrteľný výrok Jamesa Bakera.

Je to nepochopiteľné a zdôrazňovanie „národnej suverenity“ v istých chvíľach je ešte nepochopiteľnejšie. Podobne ako chilskí a iní stúpenci generála Pinocheta poukazujú aj kritici ozbrojenej intervencie v Juhoslávii na nedotknuteľnosť štátnej suverenity. Ak chce teda Slobodan Milošević páchať svinstvá v tej svojej úbohej krajinke, je to jeho vec, aj keď to znamená surové pošliapanie dlhoročných nenásilných pokusov predstaviteľov kosovských Albáncov o zmierenie a vytvorenie miestnej samosprávy. Ak však prekročí hranice, stane sa to aj našou záležitosťou. I keď sa nechceme odvolávať na diktátorov z tridsiatych rokov, mali by sme pokladať takýto postoj za bizarný: žijeme vo svete, v ktorom je „suverénny štát“ ohraničený čoraz vyšším počtom medzinárodných záväzkov, zákonov, smerníc a zmlúv. Ak slovo „globalizácia“ nie je len prázdny pojem, možno ho interpretovať tak, že národný štát sa musí vzdať mnohých ekonomických a finančných nástrojov, ktoré predtým definovali jeho

nárok na autonómiu. Ak suverénny štát nedokáže primäť multinárodné spoločnosti, aby dodržiavali jeho daňové zákony, ak si nemôže dovoliť ignorovať medzinárodné pravidlá leteckej bezpečnosti alebo spracovania potravín a nie je schopný zabrzdiť voľný tok peňazí a tovaru bez toho, aby si pohneval rozličné medzinárodné organizácie a významné banky, je naozaj zvláštne, prečo mu tak rýchlo priznávame právo znásilňovať a vraždiť vlastných občanov.

Preto musíme viesť vojnu proti Slobodanovi Miloševićovi (napriek tomu, že ju vedieme nesprávnym spôsobom a s tým najnevhodnejším velením). Našu zodpovednosť nezmenšuje ani skutočnosť, že v mnohých ohľadoch sme Miloševića sami vytvorili - bol „naším človekom“ na Balkáne (Richard Holbrooke si vybudoval druhú kariéru zo svojej úlohy „jednať“ so srbským diktátorom, čo bol projekt, ktorý vyžadoval, aby sa Miloševićovi priznalo dostatočné množstvo uznania a úcty ešte na mnoho ro-

kov do budúcnosti). Koniec studenej vojny neznamenal koniec dejín a ani nás nevrátil späť na štartovaciu čiaru. Naopak, konfrontoval našich otáľavých vodcov (rovnako politických aj vojenských) s pozostatkom niečoho, na čo buď zabudli, alebo nikdy nepoznali, a to so skutočnosťou, že vyhladzovanie menšín v rámci národných hraníc má v nedávnych európskych dejinách množstvo precedensov. Je to nezákonné, neetické a ohrozujúce záujmy všetkých, ale funguje to a Slobodan Milošević, Fraňo Tuđžman a im podobní sú si toho veľmi dobre vedomí. A ak nechceme niesť spoluvinu nielen na jatkách kosovských Albáncov, ale aj na rozpade krehkého medzinárodného systému, vybudovaného na troskách posledného veľkého etnického čistenia, je toto aj naša vojna, a robme všetko pre to, aby sme ju vyhrali.

22. apríl 1999

Z anglického originálu *The Reason Why?* preložila

Kamila Štullerová

DRAGAN VELIKIĆ

O JEDNOM VĚDCI, O JEDNÉ NESTVŮŘE A JEŠTĚ O DALŠÍ NESTVŮŘE
ON A CREATOR, ON A MONSTER AND YET ANOTHER MONSTER

Praha, Lidové noviny, Příloha Orientace, 24. apríl 1999

ENGLISH

Oné nestvůře, která proslavila příběh o Frankensteinovi, mluvíme jako o Frankensteinove nestvůře. Označit však tuto nestvůru jako Frankensteinovu, je současně pravdivé i mylné. Doktor Frankenstein si přál vytvořit úplně jinou bytost: krásnou i moudrou, mlčenlivou i pracovitou, bytost nekladoucí žádný odpor, a přesto vždy spokojenou, cosi na způsob dokonalého, fantasmagoricky jiného. Doktoru Frankensteinovi se však experiment nevydařil. Místo kýžené bytosti se objevila nestvůra. Proto je mylné označit tuto nestvůru za Frankensteinovu. Je ztělesněním neúspěchů všech jeho experimentů. Je vším, co si tvůrce nepřál. Ale právě proto je zároveň pravdivé označit ji za Frankensteinovu: nestvůra není výsledkem svých vlastních neúspěchů, nýbrž neúspěchu svého tvůrce.

Paradoxní označení „Frankensteinova nestvůra“ velmi přesně určuje povahu režimu

We talk about the monster, that made the story of Frankenstein famous, as about the Frankenstein's monster. To describe this monster as Frankenstein's is both correct and incorrect at the same time. Doctor Frankenstein had wished to create an entirely different person: beautiful and clever, quiet and hard-working, the person that never puts up resistance, but is nevertheless always content, someone who is nearly perfect, someone fantasmagorically different. Yet Doctor Frankenstein's experiment failed. In place of person he desired, there emerged a monster. Hence, it is incorrect to describe this monster as Frankenstein's. It is the embodiment of the failure of his experiment. It is everything that its creator did not wish. But, precisely because of that it is also correct to describe it as Frankenstein's: the monster is not a result of its own failures, but of the failure of its creator.

Slobodana Miloševića. On je vším, co si Západ nepřál vytvořit, a je zároveň vším, co Západ svými opakovanými chybnými zásahy vytvořil. Neboť zpočátku, jako v prvních kapitolách románu o Frankensteinovi, se vše zdálo být naprosto v pořádku. Samozřejmě, co se týče zmíněného doktora. Slobodan Milošević byl vykrmován, podporován, hýčkáán a chráněn. Uvedu několik příkladů.

První tanky Miloševićovy válečné mašinerie vyrazily do ulic Bělehradu v březnu 1991, mnohem dřív než se objevily ve Slovinsku. Vojenské jednotky vtrhly do redakcí všech nezávislých médií, tanky celé dny zůstaly v bělehradských ulicích, kvůli zákazu vycházení jsme se po městě nemohli procházet.

Tak skončila první velká vzpoura proti Slobodanu Miloševićovi, která začala v Bělehradě. Nikdo nikde nic neřekl, ani se nevzepřel tomuto brutálnímu porušování lidských práv, prvním v sérii dalších, které vzplanuly na území bývalé Jugoslávie.

Dále: O rok později v Bělehradě demonstrovalo pět set tisíc lidí, demonstrovali proti Miloševićovu režimu a proti válce v Chorvatsku. Pět set tisíc lidí je neuvěřitelně mnoho na město, v němž tehdy žilo (ještě zde nebyli uprchlíci!) milion pět set tisíc obyvatel. Znovu se v ulicích objevilo vojsko, současně však i jeden nepatrný rozdíl: bělehradské demonstranty režim už nejen zatýkal, nýbrž přímo zabíjel.

Je zbytečné zmiňovat se o každém roce, ale každý další rok, až do roku 1999, přinášel stejný scénář: mohutné demonstrace, vojsko a policie v ulicích, tanky, mrtví a zmlácení v Bělehradě, a pokaždé stejně nikdo nikdy ve světě neučinil žádné opatření proti Miloševićovi.

Ve volbách v Srbsku a Jugoslávii, kdykoli se konaly, a víme, že jich bylo víc než dost, Západ nepodpořil opoziční hnutí, ale vždy právě Miloševića, neboť on jediný (tak stupidní byla logika Západu) může zaručit uskutečnění Daytonské smlouvy, nebo jakékoli jiné smlouvy.

ZÁPAD PODPORAVAL MILOŠEVIĆE

A tak, zatímco od smlouvy k smlouvě Západ zamlčoval tanky a mrtvé v Bělehradě, nebo možná právě proto, že je nevíšavě pře-

The paradoxical label - "Frankenstein's monster" - rather correctly portrays the nature of Milošević's regime. He is everything that the West did not wish to create, and at the same time is everything that the West with its repeatedly mistaken moves created. For at the beginning, like in the first chapters of the novel about Frankenstein, everything seemed to be all right. Naturally, as far as the mentioned doctor is concerned. Slobodan Milošević was fed, supported, cajoled and protected. I will provide several examples.

The first tanks of Milošević's war machine were dispatched to the streets of Belgrade in March 1991, much earlier than when they showed up in Slovenia. Army units broke into the newsrooms of all independent media, the tanks stayed in the streets of Belgrade for days, we could not walk in the city due to the curfew.

That's how the first big rebellion against Slobodan Milošević, that started in Belgrade, ended. Nobody anywhere said anything, nor protested this brutal violation of human rights, the first in the series of others to come, that erupted on the territory of former Yugoslavia.

Further: a year later, five hundred thousand people protested in Belgrade against Milošević's regime and against the war in Croatia. Five hundred thousand people is an incredibly large number for our city which at the time had one million and five hundred thousand inhabitants (we still did not have refugees!). Again the army appeared in the streets, there was also one minute difference: the Belgrade demonstrators were not only jailed, but were outright killed. It is useless to speak about each year, but every year that came until 1999 brought the same scenario: mass demonstrations, army and police in the streets, the dead and beaten in Belgrade, and each time still nobody in the world ever undertook any measures against Milošević.

In the elections in Serbia and Yugoslavia, whenever they took place, and we know that we had more than enough of them, the West did not support the opposition movement, but, always, precisely Milošević. Because only he (so stupid was the logic of the West) could guarantee the implementation of the Dayton agreement, or any other agreement.

hlížel, v Bělehradě docházelo k jisté změně: každým rokem na demonstracích bylo o sto tisíc lidí méně. Z Bělehradu na Západ v zoufalství prchali právě ti, kteří již nechovali žádnou naději, že Západ sehraje nějakou roli při svržení Miloševićova režimu.

Svržení nyní konečně přišlo na pořad dne a Západ jej chce docílit bombardováním Jugoslávie. Od chvíle, kdy bylo zřejmé, že se Západ tímto způsobem pokusí vypořádat se svou vlastní nestvůrou, i oni Bělehradčané, kteří byli nejvytrvalejší ve své víře, že jsou Miloševićovy dny sečteny, nyní tuto víru ztratili a žijí v absolutním zoufalství. Neboť, podobně jako ostatní „pokusy“ Západu i tento je naprosto stupidní a přispívá k upevnění Miloševićovy moci. Tímto tahem Západ pouze dál vydatně krmí svou nestvůru.

Na rozdíl od tahů ostatních je však tento poslední inherentně obłudný, čímž chci říci, že se jedná o „miloševićovský“ tah *par excellence* s kompletní miloševićovskou rétorikou a všemi efekty, které tento tah doprovázejí.

AGRESE PROTI AGRESE

Znovu uvedu několik příkladů: „Útoky proti Jugoslávii chceme především ukázat jak silně jsme proti agresí.“ Touto agresí čelíme agresí, stavíme smrt proti smrti. Teď budeme trochu zabíjet, abychom vyjádřili své znepokojení nad zabíjením. To je smysl citované věty prezidenta Clintona. Ve svém základě však je Clintonova věta Miloševićovou větou, neboť právě takovými a podobnými větami dával Milošević do pohybu a udržoval v chodu svou válečnou mašinérii.

„My jsme nepodnikli agresí na Vukovar, nýbrž jen chráníme Srby před agresí, které jsou ve Vukovaru vystavení.“ Nebo: „My jsme nepodnikli agresí na Sarajevo, nýbrž tři roky chráníme sarajevské Srby před agresí, které jsou tam vystavení.“

Jedná se o dvě strukturálně stejné rétoriky, o dva strukturálně stejné postupy, dva stejné rozumy. Tyto stejné postupy mají i stejné efekty: zabíjejí nevinné a vypořádávají se s politickými odpurci. V tomto okamžiku se všude v Srbsku srbská státní moc ve tmě, v níž se srbská města nyní nacházejí - důsledkem bom-

THE WEST BACKED MILOŠEVIĆ

And thus while from one agreement to another the West kept silent over the tanks and the dead in Belgrade, but or precisely because it failed to notice and overlooked them, Belgrade was undergoing the same change: every year the number of demonstrators dropped by one hundred thousand people. From Belgrade there fled to the West out of despair precisely those who no longer had any hope, that the West will play any role in the toppling of the Milošević's regime.

Finally, the ouster is now on the agenda and the West wants to achieve it by bombing Yugoslavia. From the moment when it was clear the West will try to settle scores with its own monster in this way, even those Belgraders who have been most persistent in their belief that Milošević's days were counted, now lost that faith, and live in absolute desperation. Similar to other "experiments" of the West, this one as well is stupid and helps strengthen Milošević's hold on power. With this move the West only continues to generously nourish its monster.

Unlike the other moves this last one is inherently monstrous, what I want to say, is that this is a "Milošević-like" move "par excellence", all complete with the "Milošević-like" rhetoric and other effects, that accompany this move.

AGGRESSION AGAINST AGGRESSION

I will again provide several examples: "We want to primarily demonstrate with the strikes against Yugoslavia how strongly we are against aggression." We confront this aggression with another aggression, we confront death with death. Now we will kill a little, in order to express our concern over killing. This is the meaning of the quoted sentence by Bill Clinton. At its core, Clinton's sentence is Milošević's sentence, since because precisely with such and similar sentences Milošević put into motion his military machine and so he kept it going.

"We did not carry out the aggression against Vukovar. On the contrary, we are protecting Serbs before the aggression, to which

bardování je i pravidelné vypínání elektrického proudu -, vypořádává se svými posledními odpůrci. Zatýká je, vyslýchá, uvaluje na ně vazby nebo je zavírá a s každým dalším dnem bombardování rostou i šance, že budou úplně zlikvidováni. Útoky aliance milosrdně darují smrt všem stejnou měrou, a přitom umožňují své nestvůře ostře zakročit proti všem, kteří by si přáli ji zničit. Další příklad bezpodmínečné podpory Miloševiće. A v tom je i klíčový rozdíl mezi tímto příběhem a příběhem o Frankensteinovi a jeho nestvůře.

FRANKENSTEINOVO VÍTĚZSTVÍ?

Na rozdíl od zápletky trvající celé devatenácté století, v níž je nestvůra nakonec poražena, v nové verzi z dvacátého století se věci otočily: Nestvůře se jednak podařilo donutit Frankensteina, aby sloužil v její prospěch, stačila se zároveň i sama proměnit ve Frankensteina, zdvojit se a z „doktora“ udělat další exemplář sebe sama.

Západ se stal nestvůřinou nestvůrou, obloudou ve službách obloudnosti, kterou sám vytvořil. Uvnitř tohoto kruhu, zatímco se Frankenstein honí dokola, umírají nevinní.

they are exposed in Vukovar.” Or: “We did not carry out the aggression against Sarajevo. On the contrary, we have been defending Sarajevo Serbs from the aggression to which they are subjected.”

These are two structurally identical rhetorics, about two structurally identical actions, two identical wisdoms. These identical actions have identical consequences: killing the innocent and settling accounts with political opponents. At the moment, throughout Serbia, the Serbian state power is settling accounts with its last opponents in darkness, which envelops Serbian towns - the bombing has caused electrical power outages. It arrests them, interrogates them, detains them and jails them, and with each day of the bombing the chances are growing that they will be completely liquidated. The alliance's strikes are mercifully distributing death to all in equal measure, and so enabling its monster to forcefully move against all who would wish to see the monster destroyed. Another example of the unconditional support for Milošević. And therein lies the crucial difference between this story and the story about Frankenstein and his monster.

FRANKENSTEIN'S VICTORY?

Unlike the plot that lasts throughout 19th century, where the monster is ultimately defeated, things turned upside down in the new version of the 20th century: The monster managed to force Frankenstein to work in its favour, it simultaneously managed to transform itself into Frankenstein, doubled itself and created another specimen of itself out of the “Doctor.”

The West became the monster's monster, monstrosity in the service of monstrosity, that it itself created. Inside this circle, whilst Frankenstein is running in circles, the innocent are dying. •

Do angličtiny preložila / Into English translated by
Denisa Kostovičová

DENISA KOSTOVIČOVÁ

KOSOVSKE ŠKOLY AKO MIKROKOZMOS SRBSKO-ALBÁNSKEHO KONFLIKTU
KOSOVO'S SCHOOLS LIKE MICROCOSM OF SERB-ALBANIAN CONFLICT*písané pre K&K, máj 1999 / written for K&K, May 1999*

Zabitie približne osemdesiatich Albáncov v Drenici, centrálnej oblasti Kosova, srbskými bezpečnostnými silami na jar 1998, znamenalo začiatok ďalšej balkánskej vojny. Obrazy masakier medzi etnikami priviedli mnohých k názoru, že v Kosove sa opakuje Bosna. Kosovo však nikdy nebolo také ako Bosna. Kým na Balkáne bola tolerancia medzi etnikami najväčšou obeťou vojny, v kosovskej vojne nebude porozumenie medzi etnickými skupinami cez ich etnické hranice jedným z jej tragických dôsledkov, pretože pre obe etnické skupiny v Kosove, albánsku väčšinu aj srbskú menšinu, bola nedôvera a nepriama neznášanlivosť životným faktom ešte predtým, než padol prvý výstrel v tejto problémami skúšanej provincii.

Práve táto nedôvera prispela k narastajúcej etnickej homogenizácii kosovských dedín a miest. V rokoch 1961 - 1981 sa z 1445 obcí v Kosove 1154 stalo etnicky homogénnymi, s populáciou jednej etnickej skupiny dosahujúcou takmer 100 percent. Počet albánskych obcí v tomto období vzrástol o 250. Počet srbských a zmiešaných obcí poklesol o 61 a 78.* Srbi nielenže vo veľkom množstve opúšťali Kosovo v čase, keď bolo riadené Albáncami a percento albánskej populácie vyskočilo, ale tieto dve etnické skupiny zároveň hľadali bezpečie v blízkosti svojho etnika.

Kým etnická vzdialenosť medzi Srbmi a Albáncami bola posilňovaná tým, že sa utiahli do výhradných etnických a územných ulít, násilné zrušenie kosovskej autonómie a albánskej samosprávy Srbmi v roku 1989/1990 bolo spúšťačom, ktorý premenil múry tohto oddelenia na múry nenávisťi.

Komunizmus sám osebe nemohol odstrániť dedičstvo nevráživosti medzi etnickými skupinami, zato však ponúkal štruktúrnú zámienuku na zmiešanie Albáncov a Srbov. Aplikovaním tzv. národného kľúča v politike zamestnanosti boli Albánci a Srbi zmiešaní na

The killing of some eighty Albanians in Drenica, the central region of Kosovo, by Serbian security forces in the spring of 1998 marked the beginning of yet another Balkan war. The images of inter-ethnic carnage misled many into thinking that Bosnia was being repeated in Kosovo. But Kosovo has never been like Bosnia. While inter-ethnic tolerance was the biggest victim of the Bosnian war, the understanding across ethnic lines will certainly not be one included among the tragic casualties of the Kosovo war. For both ethnic groups in Kosovo, the Albanian majority and the Serbian minority, mistrust, if not outright hatred, was a fact of life, even before the first shots were fired in this troubled province.

Indeed, the mistrust resulted in an increased ethnic homogenisation of Kosovo's villages and towns. In the period, between 1961-1981, out of 1,445 settlements in Kosovo, 1,154 became ethnically homogeneous, with the population of many settlements reaching 100 per cent of one or the other ethnic group. The number of Albanian settlements in this period grew by 250. The number of Serbian and mixed settlements dropped by 61 and 78 respectively.* When Kosovo was administered by Albanians, not only were the Serbs leaving Kosovo in large numbers, as the percentage of the Albanian population shot up, but also the two ethnic groups sought safety in the proximity of their ethnic kin.

While the ethnic distance between the Serbs and the Albanians was reinforced by their withdrawal into ethnically-exclusive spatial cocoons, it was Serbia's forceful abolition of Kosovo's autonomy and of Albanians' self-rule in 1989/90 that turned the walls of separation into walls of hatred.

While previous Communist policy could not, in itself, do away with the legacy of inter-ethnic hostility in Kosovo, it did offer a structural incentive for Serbs and Kosovo to mingle.

pracoviskách. Žili v spoločných bytovkách, najmä v mestách. Ich deti navštevovali rovnaké školy a univerzity. Prirodzene, že niektoré predsudky sa začali rúcať. Mladý Srb hral s albánskymi hudobníkmi v rockovej skupine *Ramazan Band*. Po srbskom ústavnom útoku na kosovskú autonómiu bolo niečo podobné už nemysliteľné. A predsudky sa upevnili.

„Kedysi sme si máčali kúsok chleba v tom istom guláši a teraz sa navzájom nepoznáme,“ povedal Albáнец o svojom srbskom kolegovi, s ktorým pracoval v jednej elektrárni. Rodiace sa priateľstvá medzi Srbmi a Albáncami boli pretrhnuté. Masové prepustenie viac ako stotisíc Albáncov znemožnilo akýkoľvek fyzický kontakt medzi dospelými osobami, segregácia vo vzdelávaní postavila múry antagonizmu ešte aj medzi deťmi.

Konečne, okrem ovplyvnenia územného - ústavného zjednotenia po potlačení kosovskej autonómie, považovali Srbi za rovnako dôležité ovládnuť kosovské základné a stredné školy, a tiež univerzity ako primárne symbolické a fyzické zdroje reprodukcie národnej identity. Srbské územné zjednotenie bolo teda sprevádzané jeho symbolickým zjednotením cez vzdelanie a prijatie nacionalistických učebných plánov, ušitých na mieru pre šírenie srbskej národnej identity v oblasti s 90 percentnou albánskou väčšinovou populáciou. Albánske odmietnutie posrbčených učebných plánov malo za následok ich vypudenie zo školských a univerzitných budov.

Albánska väčšina v Kosove sa doslova ocitla na ulici, bez práce a ponížená. Napriek tomu nebola nečinná. Ako reakciu na zrušenie kosovskej autonómie si Albánci zvolili nezávislosť a nenásilie ako prostriedok národného zápasu. Organizovali „paralelnú spoločnosť“ - politické inštitúcie do takej miery, ako to bolo možné, vzdelávanie, zdravotnícku starostlivosť, kultúrnu scénu a športovú ligu -, ktorá sa vynorila ako symbol mierového odporu kosovských Albáncov. Založenie paralelného vzdelávacieho systému stelesňovalo „paralelnú spoločnosť“.

Zápas o kosovské školy sa v neposlednom rade formuloval ako zápas o Kosovo v malom. Bol to zápas, ktorý detailne demonštroval, že myšlienka spoločného osudu a spolunažívania

Due to the application of the so-called “national key” in employment policy, Albanians and Serbs mixed at work. They shared apartment blocks, especially in the towns. Their children attended the same schools and the same university. Indeed, some prejudices did begin to crumble. A Serb youth played along with Albanian fellow musicians in a rock group called *Ramazan Band*. But this became unthinkable after Serbia’s constitutional assault on Kosovo’s autonomy. Instead, prejudices became entrenched.

“We used to dip bread in the same goulash, and now we don’t know each other”, an Albanian said about his Serbian colleague with whom he worked together in the same electrical plant. Nascent friendships between Serbs and Albanians were torn. The mass dismissals of over 100,000 Albanians removed any possibility for physical contact among the adults, while newly segregated education built walls of antagonism even between children.

Indeed, apart from effecting territorial-cum-constitutional unification after suppressing Kosovo’s autonomy, Serbs deemed it equally important to conquer Kosovo’s primary and secondary schools as well as its university, as these were prime symbolic and physical sites for the reproduction of nationhood. Serbia’s territorial unification was thus accompanied by its symbolic unification, through the adoption of nationalised curricula tailored exclusively to promote Serbian national identity in a province with a 90 percent majority Albanian population. The Albanians’ rejection of Serbianised curricula resulted in their expulsion from school and university buildings.

The Albanian majority in Kosovo literally found itself in the streets, jobless and humiliated. Yet they did not remain idle. In response to the abolition of Kosovo’s autonomy, Albanians opted for independence and non-violence as a means of national struggle. They organised a “parallel society” - to the extent that it was possible, they built political institutions, educational and health-care systems, promoted their own cultural scene and sports league - which emerged as a hallmark of Kosovo Albanians peaceful resistance. And, the establishment of the “parallel educational system”

bola po takmer deviatich rokoch etnickej segregácie a konfrontácie neaktuálna.

Albánci založili súkromné školy v albánskom jazyku v privátnych domoch, v pivniciach a garážach. Neskôr im síce Srbi povolili prístup do základných škôl, ale bránili kontaktom medzi srbskými a albánskymi študentmi. V školách sa stavali na chodbách nové múry, brániace študentom stretnúť sa. Prípadne boli študenti rozdelení na „etnické smeny“, keď Srbi chodili na vyučovanie ráno a Albánci poobede. V každom prípade stredné a vysoké školy boli odkázané na súkromné domy. V dôsledku tohto ostalo mnoho škôl nevyužitých, alebo ich využívali srbskí utečenci z Krajiny, Chorvátska.

Paralelný vzdelávací systém sa stal terčom útlaku srbskej polície, ktorá, ako podotkol albánsky analytik Shkelzen Maliqi, premenila albánske školy na jednotnú „životnú školu odporu“.

Riaditeľ strednej školy, ktorý pokračoval v činnosti v súkromnom dome, zaznamenal, že táto „domáca škola“ je nezvyčajne tichá, hoci ju navštevuje vyše 400 študentov. Nielenže študentov bolo ledva vidieť, snažili sa zároveň, aby ich ani nebolo počuť. Vzbudzovanie prílišnej pozornosti, trebárs na školskom ihrisku, aj to boli dôsledky Kosova.

Albánska „paralelná spoločnosť“ ako celok zohrala rozporuplnú úlohu. Na počudovanie poskytovala Albáncom dostatočnú mieru slobody od Srbov na prevádzkovanie ich záležitostí. Toto nazval albánsky národný vodca Ibrahim Rugova „vnútorným oslobodením“. Ale „paralelná spoločnosť“ vznikla aj ako fyzické stelesnenie absolútneho odmietnutia poskytnúť Albáncom slobodu zo strany Srbov.

Školy v neadekvátnych zariadeniach boli naďalej metaforou väzenia. Od mikroroviny každodenných skúseností až po makrorovinu celého Kosova, začalo sa Kosovo vnímať ako *mega burg* (po albánsky mega väzenie). Paradoxne, ako dôsledok tohto, začala byť životnosť a možno i vierohodnosť Kosovskej republiky ako nezávislého štátu pre kosovských Albáncov reálna.

Vytlačení Albáncov do súkromných domov urobili Srbi z Albáncov sociálne neviditeľnú kategóriu, a preto mohli úplne kontrolovať albánske vzdelávacie aktivity, hoci ich obsah

emerged as the embodiment of the “parallel society”.

Indeed, the battle over Kosovo’s schools emerged as a battle for Kosovo in miniature. It was this battle that poignantly demonstrated that the ideas of sharing and coexistence had become outdated, after nearly nine years of ethnic segregation and confrontation.

Albanians established Albanian-language schools in private houses, in cellars and garages. Later, the Serbs did indeed allow them access to primary school buildings, but prevented contact between Albanian and Serbian students. Fresh walls were built through school corridors to stop students from mixing. Or, alternately, students were divided into “ethnic shifts”, with Serbs attending the morning shift and the Albanians the afternoon shift. Nonetheless, secondary school and university students were consigned to private houses. Consequently, many secondary schools remain unused, or were used by Serbs refugees, expelled from Krajina, Croatia.

The parallel educational system became a target of repression by the Serbian police, which, as Albanian analyst Shkelzen Maliqi has noted, turned Albanian schools into a singular “life school of resistance.”

A director of a secondary school which had resumed its activity in a private house remarked how oddly quiet the “house-school” was, given that it was attended by some 400 students. Indeed, not only were the students not seen, but they tried not to be heard either. Drawing too much attention, even if to a school-yard, was not devoid of consequences in Kosovo.

The Albanian “parallel society” as a whole played a distinctly contradictory role. Oddly enough, it allowed for an unprecedented degree of freedom from the Serbs, for Albanians to run their affairs. This is what the Albanian national leader, Ibrahim Rugova, described as “internal liberation”. But, the “parallel society” also emerged as a physical embodiment of the Serb’s absolute denial of freedom for the Albanians.

Schools in inadequate facilities helped sustain the metaphor of prison. From a projection of the micro-plane of daily experience, onto

už nebol pod srbskou kontrolou. V každom prípade, práve tento element neviditeľnosti spôsobil viditeľnosť Albáncov a ich mohutný návrat na politickú scénu.

Na jeseň 1997 zorganizovali albánski študenti sériu pouličných demonštrácií a žiadali „oslobodenie okupovaných budov“. Ich protest znamenal nielen odmietnutie srbskej politiky v Kosove, ale aj politiku mierového, ale pasívneho odporu, vedeného albánskym vodcom Ibrahimom Rugovom.

Ani aktivizácia albánskeho hnutia vo forme študentských protestov však nepriniesla žiadne výsledky. K posunu malo dôjsť na jar 1998, keď albánski politickí reprezentanti podpísali so srbskými najvyššími predstaviteľmi protokol o implementácii vzdelávacej dohody o normalizácii vzdelávania v albánskom jazyku, ktorú dva roky predtým podpísali Ibrahim Rugova a vtedy srbský, dnes juhoslovanský prezident Slobodan Milošević.

Uskutočnenie vzdelávacej dohody a „znovunastúpenie“ albánskych študentov do škôl však nemalo znamenať koniec segregácie. Dohoda predpokladala spoločné používanie univerzitných budov a bola kritizovaná za „legalizáciu“ a „inštitucionalizáciu“ etnických smien, teda etnickú segregáciu vo vzdelávacích inštitúciách, keď Albánci a Srbi mali navštevovať tie isté budovy každý deň, ale v inom čase.

V každom prípade, keby bola táto dohoda uplatňovaná na všetkých úrovniach vzdelávania, neminula by sa dôležitým pozitívnym účinkom. Etnická segregácia by síce pokračovala, ale na rovnom základe. Prvok priestorovej marginalizácie Albáncov by bol odstránený, čím by sa obrúsila aspoň jedna hrana v srbsko-albánskej konfrontácii v Kosove. Priestorová metafora väzenia by už neplatila. Mohol to teda byť významný krok k zmierneniu napätí a nástup na cestu možného dialógu o statuse Kosova.

Podpísanie vzdelávacej dohody tiež najskôr naznačilo, že by bolo skôr možné viesť rokovania o obmedzených otázkach ako o vzdelávaní, než o celkovom politickom riešení pre túto provinciu. Celkové politické riešenie sa začalo javiť ako nemožné, lebo Srbi boli naďalej neústupčiví v otázke obnovenia albánskej

the macro-plane of the entirety of Kosovo, there emerged a perception of Kosovo as a *mega burg* (Albanian for “mega prison”). And, hence, the longevity, and, perhaps, the credibility of the idea of Kosovo Republic as an independent state for Kosovo Albanians.

By driving Albanians into private houses the Serbs made Albanians a socially invisible category, and were thus, ultimately, able to completely monitor and control Albanian educational activity even though the latter’s content was completely out of the Serbian control. However, it is precisely this element of invisibility that resulted in the Albanians’ visibility, and their forceful return to the political scene.

In the autumn of 1997, Albanian students staged a series of street demonstrations to demand the “liberation of occupied buildings.” Their protest emerged as a challenge not only to Serbian policy in Kosovo, but also to the policy of peaceful, passive resistance spearheaded by Albanian leader Ibrahim Rugova.

But, even the activation of the Albanian movement in a form of students’ protests did not render any results. Headway was only made in the spring of 1998, when Albanian political representatives signed with their Serb counterparts a protocol on the implementation of an educational agreement on normalising Albanian-language education that had been reached two years before between Ibrahim Rugova and then Serbian, now Yugoslav, President Slobodan Milošević.

The implementation of the educational agreement and the “re-entry” of Albanian students to school and university buildings did not, however, abolish segregation. The agreement envisaged only the sharing of university buildings, and was criticised for “legalising” and “institutionalising” ethnic shifts and preserving ethnic segregation in educational facilities, as Albanians and Serbs were to use the same buildings at different times of day.

Nonetheless, if implemented at all levels of education, it would have had an important positive effect. Ethnic segregation would have continued, but on an equal footing. It would have removed the element of spatial marginalisation of Albanians, blunting at least one of the sharp edges of the Serbian-Albanian con-

autonómie a Albánci trvali na nezávislosti, čo vyústilo do dlhodobej, politicky neriešiteľnej situácie.

Pokus o uplatnenie vzdelávacieho protokolu na Technologickej fakulte v Prištine však ukázal, že aj spoločné používanie budovy fakulty bolo neuskutočniteľným podujatím.

Odvtedy čo Srbi úplne obsadili univerzitné budovy začiatkom deväťdesiatych rokov, odmietli ich čiastočne vrátiť, a tiež používať budovy spoločne s albánskymi študentmi. Srbskí študenti zorganizovali obsadenie budovy Technologickej fakulty a odmietli vpustiť dnu Albáncov. Nakoniec síce budovu opustili, ale až po jej úplnom zničení.

Budova fakulty sa stala bolestivou metaforou pre celé Kosovo. Na počiatku kosovskej krízy obsadili Srbi celú budovu. Keď kríza vrcholila, nakoniec ju opustili, no Albáncom ju zanechali prázdnu a zničenú. Územie Kosova je stále diskutovanou otázkou. Nie je vylúčené, že sa ho Srbi nakoniec vzdajú úplne a zanechajú ho Albáncom prázdne a v troskách.

Pri mojej poslednej návšteve Technologickej fakulty som sa rozprávala s albánskym prednášajúcim z odboru počítačovej vedy. Na svoje predchádzajúce pracovisko sa vrátil po dlhom čase. Previedol ma a ukázal mi spúšť, ktorú po sebe zanechali Srbi. „Nebol som v tejto budove už šesť rokov a deväť mesiacov. Ale prvá myšlienka, ktorá mi prebleskla hlavou, keď som vstúpil dnu, bola tá, že čo ak budem musieť o nejakých dvadsať rokov vojsť do svojho bytu v Prištine tiež takto, ak nás (Srbi) všetkých vyženú,“ povedal mi.

Boje, ktoré zúrili v kosovských dedinách v lete 1998, dodávali jeho strachu istú vierohodnosť, hoci my sme sa zhovárali v Prištine, kde vládol mier a vojna sa zdala byť veľmi vzdialená, hoci bola blízko.

So začiatkom leteckých útokov NATO proti Juhoslávii Albánci hromadne utekali do susedného Albánska a Macedónska, lebo ich vytlačili z Kosova. Zdá sa, že Srbi sa Kosova nevzdávajú a Albánci sa stále dožadujú nezávislosti. Zatiaľ sa stany v utečeneckých táboroch menia na školy pre Albáncov. Čas ukáže, či sa Albánci do Kosova a do ich škôl po skončení intervencie NATO vrátia. A ak sa vrátia, či nájdú svoje domy a školy, alebo iba kopy tehál. •

frontation in Kosovo. The spatial metaphor of prison would have been valid no longer. It might thus have proved to be a significant step in the easing of tensions and the start on a path of a possible dialogue on the status of Kosovo.

The signing of the educational agreement indicated at first that it would be possible to conduct negotiations on limited issues - such as education, rather than on an overall political solution for the province. The latter escaped any resolution, as Serbian intransigence on the issue of reviving the Albanians' autonomy and as the Albanians' insistence on independence had resulted in a long-standing political deadlock.

As it turned out, however, the attempted implementation of the educational protocol at the Technological Faculty in Priština demonstrated that even the sharing of a faculty building was an impossible undertaking.

Just as the Serbs completely took over the university buildings in the early 1990s, they now refused to share the buildings with their fellow Albanian students. Serbian students staged a sit-in in the building of the Technological Faculty, refusing to let Albanians enter. They eventually left the building, but only after they demolished it - windows, classrooms, libraries and laboratories.

The faculty building remained a poignant metaphor for the entire Kosovo situation. At the outset of the Kosovo crisis, the Serbs occupied the faculty building. As the crisis came to a head, they eventually abandoned it, leaving the Albanians an empty and demolished shell. Kosovo's territory is still disputed. It is not inconceivable, that the Serbs may eventually give it up altogether, and leave it to the Albanians, deserted and in ruins.

On my last visit to the Technological Faculty, I talked to an Albanian lecturer in computer science. He had returned to his former workplace after nearly ten years. He took me around, showing me the destruction that the Serbs had left behind. And he said to me: "I have not been inside the building for six years and nine months. But, the first thought that crossed my mind when I walked in was, what if I returned to find my flat in Priština in

a similar way, after some twenty years or so, if they (i.e. Serbs) expelled us all?"

The fighting that was raging in Kosovo's villages in that summer of 1998 lent some credence to his fears although we spoke in Priština, the peaceful vantage point from which the war seemed far, but also near.

With the start of the NATO air strike against Yugoslavia, Albanians poured into neighbouring Albania and Macedonia following their expulsion from Kosovo. Serbs still appear determined not to let go of Kosovo, and

Albanians still demand independence. Meanwhile, tents in refugee camps have become schools for Albanians. It yet remains to be seen whether, in the aftermath of the NATO intervention, Albanians will indeed return to Kosovo and to their schools. And, if they do, will they find their houses and schools or only heaps of rubble?

* Branislav Krstić, *Kosovo između istorijskoj i etničkoj prava*, Beograd: Kuća Vid, 1994. s. 89 - 181.

Z anglického originálu preložila **Dagmar Kusá**

SHKELZEN MALIQI A JEHO KNIHA KOSOVO: ROZDELENÉ SVETY SHKELZEN MALIQI'S KOSOVA: SEPARATE WORLDS

Kniha *Kosovo: rozdelené svety* je zostavená z esejí a analýz, ktoré po anglicky napísal Shkelzen Maliqi, popredný intelektuál albánskeho pôvodu z Kosova. Kniha vyšla dvakrát - na jar a v lete 1998. Dôvodom pre druhé vydanie nebol vypredaný náklad 1500 kusov prvého vydania. V skutočnosti sa tieto knihy nikdy nedostali k svojim čitateľom. Namiesto toho uviazli vo vydavateľstve v meste Peć v západnom Kosove v jarných a letných mesiacoch roku 1998, keď bola táto oblasť vtiahnutá do vojny. Hlavná cesta spájajúca mesto Peć na západe a kosovské hlavné mesto Prištinu, bola odrezaná srbskými bezpečnostnými jednotkami a kontrolnými stanicami Kosovskej oslobodzovacej armády, ktorými bola posiatá. Mesto bolo v skutočnosti obkľúčené aj so svojimi obyvateľmi a Maliqiho knihami. Telefónne linky však stále fungovali, takže vydavateľ mohol dať vedieť autorovi a jeho asistentke, že knihy sú vytlačené a výborne vyzeraajú. Trvalo veľa týždňov, než sa knihy dostali do Prištiny. Nakoniec smelá Poľka, politická analytička z jednej západnej organizácie nabrala odvahu a preniesla dva tucty výtlačkov z Peće do Prištiny. Všetci ostatní novinári, prekladatelia a predstavitelia západných organizácií buď odmietli prosbu prepašovať čo len jeden výtlačok z Peće, alebo na poslednú chvíľu odvolali svoj sľub. Strach pred kontrolami srbských bezpeč-

Kosova: *Separate Worlds* is a collection of essays and analyses written in English by a leading Kosovo Albanian intellectual, Shkelzen Maliqi. It came off the presses twice - in the late spring and the early summer of 1998. The reason for a second printing was not because the first run of 1,500 copies was sold out. In fact these books never reached their readers. Instead, they got trapped in the publishing house in Peć, a town in Western Kosovo, as the province slid into war in the spring and summer months of 1998. The main road linking the town of Peć in the West was cut off from the Kosovo capital, Priština, with Serbian security forces and KLA checkpoints dotting the road. The town was effectively besieged, together with its inhabitants and Maliqi's book. Nevertheless, the phone lines still worked. The publisher called the author and his assistant editor assuring them the book looked lovely in its printed form. It took many weeks for the book to finally reach Priština, and then only because of a brave Polish lady, a political analyst with a Western-based organisation, who summoned the courage to bring two dozen copies out of Peć to Priština. All other journalists, translators and representatives of Western organisations had either refused the pleas to sneak at least one copy out of Peć, or balked at the last minute

nostných jednotiek bol taký veľký, že aj kniha o Kosove bola nebezpečným kontrabandom, až príliš nebezpečným. Keďže boje sa šírili cez kosovské dediny ďalej a stále viac ciest spájajúcich kosovské mestá bolo odrezaných, autor sa rozhodol dať knihu znovu vytlačiť v Prištine. Nakoniec sa kniha dostala k čitateľom, oveľa častejšie sa však rozdávala, ako kupovala. Rovnako si našla cestu cez priateľov do viacerých knižníc na západných univerzitách. Stovky výtlačkov však zostávajú naďalej v Peči a v Prištine. Autor v tomto čase spolu s ďalšími kosovskými Albáncami našiel útočisko v Macedónsku. Čaká tam na návrat do svojho prištinského domova a ku svojim knihám. *D. K.*

after giving assurances they would. Such was the fear of the Serbian security checks that even a book on Kosovo became a risky cargo, much too risky at that. As the fighting spread through Kosovo's villages and as more roads linking Kosovo's towns were cut off, the author decided to have a re-print done in Priština. Eventually, the book got passed around to readers – more often as a gift than as a purchase. It also has made its way through friends to several libraries at Western universities. But, hundreds of more copies remain behind in Peć and Priština. The author is now one of those thousands of Kosovo Albanians who have sought refuge in Macedonia. He is waiting to return to his Priština home and to his books.

D. K.

ZORAN ĆIRJAKOVIĆ

Nepublikované, písané pre Transitions, jeseň 1998 / Unpublished, but written for Transitions, Fall 1998

Mnohí vydavatelia tvrdia, že čitatelia už nechcú čítať o Balkáne. Aj veľa novinárov, píšucich z tohto vojnou rozdeleného polostrova, má dosť Juhoslávie plnej patetickej pretvácky a zvrátených predstáv. A dobrých kníh o tejto krvou presiaknutej rezervácii v Európe, kde logická argumentácia spôsobuje len ďalšie nedorozumenie, bol vždy nedostatok. Len z času na čas sa stane, že vyjde knižne analýza o mieste, kde „opozícia, ktorá nie je skutočnou opozíciou“, existuje v „štátoch, ktoré nie sú skutočnými štátmi“. Nasledujúce citácie sú práve z jednej takejto knihy: Shkelzen Maliqi: Kosovo: rozdelené svety.

Päťdesiatjedenročný filozof a publicista Maliqi patrí do najmensej minority na Balkáne - je jedným z mála intelektuálov „hľadajúcich kompromisy bez nároku na definitívne riešenia“, ktorí sú zároveň často odmietaní ako nepriateľskí agenti a zradcovia. Takže nie je žiadnym prekvapením, že Maliqiho politická kariéra v bývalej Juhoslávii bola krátkodobá. Vo svojej knihe pozostávajúcej z niekoľkých článkov publikovaných v deväťdesiatych rokoch priznáva, že jeho vízia tolerancie „medzi ľuďmi prepadla“ a že prehrali v tomto „absolút-

There is a big news story, many editors claim, that people in the West do not want to read about - the one on the Balkans. Many journalists reporting from the war-zone have been put off by this land of pathetic simulations and perverted concepts. Good books on this blood-soaked reservation of Europe - where logical reasoning generally produces nothing but misunderstanding - have always been in short supply. Only very rarely has a telling analysis been published about “oppositions that are not authentic oppositions” in “states that are not real states”. These quotes are taken from one such book: Shkelzen Maliqi's Kosova: Separate Worlds.

Maliqi, a 51-year-old philosopher and publicist, belongs to the tiniest “minority” in the Balkans; for he is one of those rare intellectuals “willing to seek compromise solutions without definite outcomes” who are often dismissed as enemy agents or traitors. It should come as no surprise, then, that Maliqi's political career in former Yugoslavia has been a short-lived one. In his book, a selection of articles published in the nineties, he admits that his tolerant approach has “failed among the

ne etnicky polarizovanom.....prívesku Európy.“ Maliqi ako Albánc v Prištine je však ešte zaujímavejší a zložitejší tým, že je sám vydedencom medzi vydedencami.

Ako ďalej píše, Albánci žijúci pod okupáciou srbskej polície ako vydedenci, vytvorili paralelnú spoločnosť, v ktorej Demokratická Kosovská Liga (DKL) Ibrahima Rugovu „vykonáva komplexnú politickú kontrolu.“ DKL, ktorá vyhlasuje, že má sedemstotisíc členov v provincii s celkovým počtom 2 milióny obyvateľov, „sa pozerala na demokraciu ako na formu národnej zrady.“ Rugova a jeho strana, pokračuje Maliqi, sa sústredila na „boj s vnútornými nepriateľmi v Kosove namiesto toho, aby sa vyrovnala so skutočným protivníkom: so srbskými autoritami.... Sloganom bolo - slobodné voľby áno, ale v slobodnom Kosove.“

Kniha však podáva aj znepokojujúci obraz toho, ako by slobodné Kosovo mohlo vyzerať. „Kolektívnym rozhodnutím a najvyššou národnou zárukou“ kosovských Albáncov, píše Maliqi, nie je len „nemať nič so Srbskom,“ ale ani so Srbmi. Hoci neľudsky potláčaní, Albánci si rovnako ako Chorváti a Srbi osvojili „ako ich jedinú chémiu“ to, čo Maliqi nazýva „alchýmiou národnej ideológie a národného štátu“. Aj keď autor sám vyhlasuje, že Kosovo je časťou „albánskeho priestoru na Balkáne,“ zároveň tvrdí, že „delimitácia medzi Srbmi a Albáncami môže byť vykonaná oveľa jednoduchšie než medzi Srbmi s Chorvátmi a moslimami v Bosne“.

Maliqiho nekompromisný spôsob písania môže pomôcť otvoriť oči tým, ktorí stále veria v možnosť multietnického štátu na Balkáne. Dokonca vidí „nepreklenuteľnú národnostnú priepasť“ v Kosove a tvrdí, že najlepším riešením pre Kosovo by bolo „spojenie s Albánskom“. Na dosiahnutie tohto cieľa v roku 1990 volili Albánci to, čo poznáme pod názvom „albánsky gándizmus“. Túto voľbu vyvolala požiadavka odlišiť sa od „súperiaceho a nepriateľského národa“, pretože „Albánci nikdy neuznávali hodnoty ako nenásilie, trpezlivosť, neodpovedanie na násilnosti a útoky.“ Od začiatku deväťdesiatych rokov Albánci „stavali svoju identitu“ na opozícii k srbskej skazenosti a srbskému portrétu Albáncov, podľa ktorého sú „surovci, vrahovia a násilníci....“

people”, and that they have become lost in this “completely and utterly ethnicized... appendix” of Europe. What makes the position of Maliqi - an Albanian living in Priština - rather unique and even more difficult is that he is an outcast among “outcasts”.

Living under Serbian police occupation as outcasts, he writes, Albanians in Kosovo have organized a parallel society in which Ibrahim Rugova's Democratic League of Kosovo (LDK) “exercises comprehensive political control”. The LDK, claiming a membership of 700,000 in a province populated by some two million Albanians, “viewed the democratic option as a kind of national betrayal”. Instead, Rugova and his party concentrated, says Maliqi, “on fighting internal political rivals within Kosovo instead of taking on the real adversary: the Serbian authorities... The slogan was: free elections yes, but in a free Kosovo.”

Yet, the book paints a rather disturbing picture of what this free Kosovo might look like. “The collective decision and the highest national pledge” of Kosovo Albanians, Maliqi writes, is not only to “have nothing to do with Serbia” but also to have nothing to do with Serbs. Although brutally oppressed, the Albanians - like Serbs and Croats - adopted what Maliqi calls “the alchemy of national ideology and the nation-state” as their only chemistry. Even the author himself asserts that Kosovo is a part of “Albanian space in the Balkans”, while claiming that “a delimitation between Serbs and Albanians could be carried out far more easily than delimitation between Serbs, Croats and Muslims in Bosnia”.

Maliqi's uncompromising writing might have a sobering effect on those who still have hope for a future multi-ethnic state in the Balkans. Even he sees an “unbridgeable national gap” in Kosovo and argues that the best solution for Kosovo “would be unification with Albania”. In order to achieve it, the Albanians opted in 1990 for what came to be known as “Albanian Gandhism”. This choice was dictated by a determination to distinguish, even contrast, themselves against “the rival and enemy nation” since, as Maliqi explains, “Albanians had never upheld such values as non-violence, patience, and non-response to

Daytonská mierová dohoda, ktorá v roku 1995 ukončila vojnu v Bosne, skončila aj albánsky flirt s nenásilím. Mnohí Albánci pochopili, píše Maliqi, že „všetky diplomatické hry sú fraškou“ a že „na dosiahnutie slobody a suverenity ... treba viesť vojnu“. Autor však tiež poukazuje na to, že spôsob, akým sa Európa vyrovnala s genocídou v Bosne, vyvolal dilemu, o ktorej si Albánci mysleli, že je dávno vyriešená. „Majú sa Albánci orientovať Kábou,“ alebo „nasmerovať svoje nádeje na Západ?“ V roku 1990 by väčšina Albáncov „volila stať sa Európanmi“, lebo boli presvedčení, že „spojitosť s Východom je stratená“. Avšak vojna v Bosne im jasne naznačila, že Európa nie je iba nádejou, ale aj „fatálnym nebezpečenstvom.“ Maliqi nám pripomína albánskeho básnika, ktorý vyhlásil, že „náboženstvom Albáncov je albanstvo“. Maliqi vznáša otázku, či môže „srbský fundamentalizmus“ a európska reálna politika v Kosove zmeniť ich vieru a obrátiť ich srdcia na Východ.

Autor podotýka, že srbská menšina v Kosove predstavuje len 1,5% všetkých Srbov žijúcich na Balkáne. A 1,5% je približne aj priestor, ktorý autor vo svojej knihe venoval „svetu“ kosovských Srbov. Maliqi sa takmer výlučne venuje albánskemu svetu, presnejšie dvom albánskym „getám“, ako sám nazýva Albánsko a Kosovo. Toto by mohlo viesť k záveru, že názov knihy Kosovo: rozdelené svety je zavádzajúci.

Popri popise albánskeho národa ako „postihnutého prázdnotou, deštrukciou a zánikom“ a členení snáh a hodnôt jeho spolunárodovcov, sa Maliqimu podarilo podať prekvapivo presnú správu o srbskom národe, od ktorého sa Albánci chcú čo najviac odlišovať. Opisuje sebareflexiu Albáncov, v ktorej nájde výpočet genocíd spôsobených slovanskými barbarmi, národ v ohrození, defenzívnu homogenizáciu, Európu ako „prostítutku“, ktorá sa zriekla svojho slávneho albánskeho „syna“, albánskych politikov, vyhlasujúcich, že „stratíme síce päťdesiat alebo stotisíc ľudí, ale budeme konečne slobodní“, a potom albánsky tieňový štát v Kosove, kde priemernosť a nekompetentnosť zabezpečuje postup.

Skúste vymeniť slovo „albánsky“ za slovo „srbský“ alebo „chorvátsky“ a uvidíte, že toto je

strikes and insults“. Since taking up this strategy of passive resistance in the early 1990s, Albanians have “structured their identity” in opposition to the Serb villain and in opposition also to the Serb portrait of Albanians as “beasts, murderers, [and] rapists.”

The Dayton Peace Accords that ended the Bosnian war in 1995 also ended the Albanian experiment with non-violence. Observing events in Bosnia, many Albanians concluded, writes Maliqi, that “all diplomatic games are farce” and that “one must fight for freedom and sovereignty by... waging war”. But, as Maliqi also points out, Europe’s handling of genocide and devastation in Bosnia resurrected a dilemma that many Albanians believed had already been solved: “Should Albanians orient themselves by Ka’bah” or “pin their hopes on the West?” In 1990, the majority of Albanians “opted to become Europeans” because they were by then “convinced that the link with the East is finished”. However, the Bosnian war told them that Europe is not just a distant hope but also “a fatal danger”. Maliqi reminds us of an Albanian poet who asserted that “the religion of Albanians is Albanianness”. The question Maliqi then asks is: Can “Serbian fundamentalism” and European “realpolitik” in Kosovo make the Albanians change their faith and turn their hearts back to the east?

The Serb minority in Kosovo constitutes only 1.5% of all the Serbs living in the Balkans, the author notes. And 1.5% is more or less the amount of space that the book accords to the Kosovo Serb “world”. Maliqi deals almost exclusively with the Albanian world, or with what he calls the two Albanian “ghettos”: Kosovo and Albania proper. One might conclude thereby that the title Kosova: Separate Worlds is misleading.

Indeed, by describing the Albanian nation “seized by emptiness, destruction and downfall” and by articulating the aspirations and values of his co-nationals, Maliqi presents us with a surprisingly accurate account of that nation from which Albanians like to believe they are most different - Serbia. According to his description, the collective self-perceptions of Albanians include: scores of genocides committed by “Slavic barbarians”; a nation in

knihy o všetkých nedávno osamostatnených svetoch na Balkáne. Často nepreniknuteľné múry oddeľujú dnes tieto svety a nemôžu ukryť fakt, že sú si také podobné. Žiadna bielo-ba v tejto časti Európy. Len rôzne odtiene sivej s občasnými pásmi čiernej (jedným z naposledy načrtnutých je ten Miloševićov srbský nakreslený v deväťdesiatych rokoch). Neschopnosť rozoznať tieto odtiene viedla v minulosti mnohých analytikov a spisovateľov k zjednodušovaniu, ktorého následkom často nebolo nič iné, iba tragické nepochopenie a kontraproduktívne riešenia.

Overovatelia OBSE a novinári, ktorí sa túto zimu náhlili do Kosova, si so sebou často niesli jedinou knihu - atraktívne zabalenú „krátku históriu“ napísanú súčasným cambridgeským expertom na Balkán.¹ Skúška reality vo vojnovej provincii ich pravdepodobne prinútila, aby oľutovali, že si vybrali práve tohto „sprievodcu“. Ak sa stratili v „rozdelených svetoch“ Kosova, Maliqiho kniha im môže pomôcť nájsť cestu.

¹) Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History* (New York: New York University Press, 1998)

Z anglického originálu preložil **Jaroslav Ridzoň**

jeopardy; defensive homogenization; and Europe as “a whore” that abandoned its glorious Albanian “son”. In addition, there are the Albanian politicians who proclaim that “we will lose 50,000 or 100,000 people but we will finally be free” and the Albanian shadow state in Kosovo where mediocrity and incompetence secure promotion.

Replace the word “Albanian” with the word “Serb”, or “Croat”, and it is easy to see that this book is about all of the - and only recently separated - worlds of the Balkans. The often impenetrable walls which separate these worlds today cannot conceal the fact that they yet remain so similar. Appearances to the contrary, there is no white in this part of Europe. There are just varying shades of gray, with an occasional stripe of black (the most recent one consisting of the Serb record of behavior under Milošević). Blindness to these shades of gray has led many analysts and writers in the past to resort to easy simplifications which, typically, have produced nothing but tragic misunderstandings and counterproductive solutions.

In the winter of 1998/99, many journalists rushed to Kosovo often armed with only one book for reference - an attractively packed “short history” of Kosovo written by an “instant” Balkans expert trained in Cambridge.¹ No doubt, the reality check in the embattled province made them regret their choice of the guidebook. When lost in Kosovo’s “separate worlds” Maliqi’s was the only book to help them find the way.

¹) Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History* (New York: New York University Press, 1998)